

Jay Winter (red.), *The Cambridge History of the First World War. Volume 1: Global War.* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014) 754 p. ISBN 978-0-521-76385-1;
The Cambridge History of the First World War. Volume 2: The State. (Cambridge: Cambridge University Press, 2014) 786 p. ISBN 978-0-521-76653-1;
The Cambridge History of the First World War. Volume 3: Civil Society. (Cambridge: Cambridge University Press, 2014) 763 p. ISBN 978-0-521-76684-5.

Meer dan honderd jaar na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog droogt de stroom boeken die over de *Mutterkatastrophe* van de twintigste eeuw gaan bepaald niet op. Integendeel, deze neemt alleen maar toe nu het ruim honderd jaar geleden is dat Europa en de wereld zich in een oorlog stortten die zijn weerga tot dan toe niet kende. Het is sowieso de tijd van herdenken: dit jaar is het tweehonderd jaar geleden dat Napoleon bij Waterloo werd verslagen; 70 jaar geleden eindigde de Tweede Wereldoorlog, die er niet geweest zou zijn zonder de Eerste.

Het is ondoenlijk de lawine aan boeken die over laatstgenoemde conflict gaan bij te houden, al is het alleen maar door de enorme verscheidenheid aan onderwerpen die worden bestudeerd, van de daadwerkelijke veldslagen tot het thuisfront, en van de verbeelding van de Eerste Wereldoorlog in kunst en literatuur tot de ontwikkelingen in de medische wetenschap.

Een uitstekend en zeer up-to-date alternatief is daarom het driedelige, door Jay Winter geredigeerde, *The Cambridge History of the First World War*. In ruim 2.300 pagina's wordt zo ongeveer elk aspect van het conflict behandeld, zij het dat de verschillende bijdragen soms sterk wisselen van kwaliteit en de vraag gesteld kan worden wat de toegevoegde waarde is van een artikel over de manier van rouwen. Hoe het ook zij, de door Winter bijeengebrachte, zeker op het vlak van militaire geschiedenis vooraanstaande historici, bieden een prachtig en indrukwekkend breed palet van de Eerste Wereldoorlog, met veel nieuwe inzichten en niet eerder gebruikt archiefmateriaal.

Eén van de meest gestelde en volgens sommigen nog steeds niet afdoende beantwoorde vraag is die van de schuld: wie veroorzaakte de Eerste Wereldoorlog? Daarover vliegen historici elkaar feitelijk al sinds 1914 in de haren. Na het verschijnen van het boek van de Duitse historicus Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszieldpolitik des Kaiserlichen Deutschland, 1914-1918* (1961), die er op wees dat de dynamiek van het uitbreken van de oorlog uit Berlijn kwam en dat daar dus ook de schuldige gezocht moet worden, was het lange tijd gebruikelijk Duitsland als de hoofdschuldige aan te wijzen.

Recent heeft een aantal historici gepoogd dit beeld aan te passen. Zo betoogt Christopher Clark in *Sleepwalkers* dat het ontstaan van de oorlog vooral moet worden toegeschreven aan de ambassadeurs, premiers en generaals van *alle* strijdende partijen. Weer anderen leggen de schuld vooral bij Rusland, een populair

standpunt, zeker gezien de recente gebeurtenissen op de Krim en in het Oosten van de Oekraïne.

In zijn bijdrage aan de *Cambridge History of the First World War* stelt Volker R. Berghahn echter net als Fischer onomwonden dat de schuld voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog bij de Centralen, en dus in Wenen en Berlijn lag. Met een nauwelijks verscholen sneer naar andere vakgenoten noteert hij dan ook 'that there is no need for scholars to go on a roundtrip through the capitals of Europe with the aim of finding out that other decision-makers were more responsible [...] Berlin and Vienna continue to be the best places for historians to look closely for clues as to why war broke out in 1914'(p. 37).

Die oorlog was aanvankelijk een klassieke Europese oorlog en daar bevond zich ook het belangrijkste strijdtoneel. Maar door de grote koloniale rijken van de Europese belligerenten, die ook voluit werden ingezet in de strijd, groeide het conflict al spoedig uit tot een mondiale oorlog. Winter omschrijft het conflict als een 'global war', waarmee hier bedoeld wordt 'the engagement in a conflict of fifty month's duration of the world's great empires and industrialised or industrialising economies [...] It channeled the remarkable energies of the world's economies into the greatest destructive campaign to date' (p. 11).

De daadwerkelijke veld- en zeeslagen en de mobilisatie van het thuisfront voor deze eerste industriële en totale oorlog staan centraal in het eerste deel van dit drieluik over de Eerste Wereldoorlog. Sommigen van de bijdragen lezen ondanks het gruwelijke onderwerp als echte *page turners* en de auteurs laten niet na een aantal oudere aannames onderuit te halen, met name Paul Kennedy schopt in zijn bijdrage over de oorlog ter zee een aantal heilige huisjes omver. Zo heeft hij weinig op met de veronderstelde desastreuze invloed van de geallieerde zeeblokkade op het Duitse Keizerrijk. De hongersnood die er in 1918-1919 in Duitsland werd geleden was volgens hem vooral te wijten aan het laatste grote Duitse offensief aan het Westfront in 1918, waarvoor tienduizenden paarden nodig waren: 'Without those animals, German agriculture was devastated [...] The Germans had starved themselves, most stupidly'(pp. 343-344).

Bij lezing van het eerste deel wordt de lezer keer op keer getroffen door de schijnbare zinloosheid van de massaslachting aan het Westelijke Front, waar schrikbarende verliezen werden geleden voor verwaarloosbare terreinwinst. Robin Prior vat de veldslagen van 1916, waaronder die bij de Somme en Verdun, treffend samen: 'Ground gained started to be measured in feet, and on some sections of the front even that proved too large a scale' (p. 107). De verschillende bevelhebbers zijn in de bestaande historiografie – en ook in series als *Blackadder* – vaak afgeschreven als enorme klunzen, die volstrekt roekeloos honderdduizenden jonge mannen lieten vermalen in de gehaktmolen van het Westfront.

Daarbij zijn recent kanttekeningen geplaatst, al valt ook in *The Cambridge*

History of the First World War te lezen dat 'there were donkeys on both sides'. De legeraanvoerders werden geconfronteerd met een situatie waarin het defensief veel sterker was dan het offensief, een patstelling die nauwelijks te doorbreken bleek, maar wel leidde tot veel militaire innovaties, die in de volgende wereldoorlog een essentiële rol zouden spelen, namelijk de tank en het vliegtuig. De belangrijkste slachtoffers van de in de herfst van 1914 in het Westen ontstane patstelling waren natuurlijk de gewone soldaten, al was de situatie in het Oosten waar veel meer een bewegingsoorlog plaatsvond en beslissende veldslagen plaatsvonden, niet veel beter.

Duitsland verloor de oorlog uiteindelijk in het Westen, waar de intrede van de Verenigde Staten in 1917 een jaar later de doorslag gaf. De wapenstilstand van 11 november 1918 maakte een einde aan het doden, maar in Oost-Europa veranderde de oorlog in een reeks burgeroorlogen, in het bijzonder in Rusland. Zo was de Eerste Wereldoorlog niet, zoals de Amerikaanse president Wilson had betoogd, de oorlog "which ended all wars", not even for a short time'(p. 171).

Waar het eerste deel van *The Cambridge History of the First World War* vooral ingaat op het militaire verloop van het conflict, is er in de twee andere delen veel meer aandacht voor de uitwerking van de oorlog op het thuisfront, de economie, de logistiek, het gezin, vrouwen en kinderen, de landen die neutraal bleven en de Eerste Wereldoorlog als 'the great catalyst for revolution in the twentieth century' (deel 2, p. 126). Erg interessant is Alexander Watsons bijdrage over het moreel van de troepen: ondanks alle schijnbaar zinloze offers slaagden de generaals erin de moraal van hun troepen hoog te houden. Executies kwamen verbazingwekkend weinig voor: van de 13.380.000 soldaten die in totaal door het Duitse leger werden gemobiliseerd, werden er slechts 48 geëxecuteerd, 0,00036 procent van het totaal; bij de geallieerden lag dat iets hoger.

Extra tragisch is natuurlijk dat een aantal van deze soldaten doodgeschoten werd, omdat ze in 1917 – eindelijk, zou je haast zeggen – weigerden verder te vechten, en anderen wegens lafheid ter dood werden gebracht, terwijl ze leden aan *Shell shock*. Zoals Winter schrijft over deze nieuwe aandoening: 'Most physicians and serving officers believed that the entire category of psychological disability was a cover for fraud'(deel 3, p. 310). Aan de andere kant slaagden medici erin veel gewonden – soms raakten er dagelijks gemiddeld tussen de 15-20.000 soldaten gewond – te redden: 'What is surprising is not the failures, but the successes in combating wounds and illnesses, certainly on the Western Front' (deel 3, p. 289).

De Eerste Wereldoorlog was desalniettemin 'a hecatomb without precedent, with losses on a truly monstrous scale'(deel 3, p. 561). Naast de miljoenen doden raakten velen voor het leven verminkt, zowel lichamelijk als geestelijk. De staat raakte gedurende het conflict meer en meer betrokken bij de organisatie van de industrie en economie, en vrouwen kregen in een aantal landen meer rechten, al

was het alleen maar om ervoor te zorgen dat er genoeg werd geproduceerd om de troepen door te kunnen laten vechten: alleen al in januari 1915 vershoten de Britten 162.000 granaten per maand. Met name in deel twee en drie van *The Cambridge History of the First World War* valt veel moois te lezen over de impact van de oorlog op alle terreinen van de samenleving. De voor dit project verzamelde auteurs bieden een helder, erudiet en gedegen analyse van de Eerste Wereldoorlog, gelardeerd met een aantal prachtige fotografische essays. *The Cambridge History of the First World War* hoort thuis op de plank bij eenieder die geïnteresseerd is in het verloop en het effect van de *Mutterkatastrophe*.

Martijn Lak

Universiteit Leiden / De Haagse Hogeschool

Martin Kohlrausch en Helmut Trischler, *Building Europe on Expertise: Innovators, Organizers, Networkers*. (New York: Palgrave Macmillan, 2014) 390 p. ISBN 978-0-230-30805-3.

Dit is het tweede van zes boeken uit de reeks *Making Europe: Technology and Transformations, 1850-2000*, die het sluitstuk vormt van een grootschalig internationaal project waaraan een groep van diverse historici bijdragen heeft geleverd. Het doel van de reeks is om een vernieuwende kijk te bieden op processen van integratie en desintegratie in Europa vanuit een techniekhistorische invalshoek. Binnen dit ruimere plaatje zetten de auteurs van het werk in kwestie, Martin Kohlrausch van de KU Leuven en Helmuth Trischler van het Deutsches Museum, de rol van wetenschappelijke en technologische experts in de verf. De relevantie van dit onderwerp, dat ook in het vierde werk uit de reeks aan bod komt, is na het verschijnen van *Building Europe on Expertise* enkel nog duidelijker geworden: tijdens de dramatische ontknoping van de onderhandelingen over een derde Grieks steunpakket in de vroege zomer van 2015 kwam er felle kritiek op de Europese “technocraten” die de stem van de Griekse kiezer naast zich zouden hebben neergelegd. Tegelijkertijd was er onbegrip over het volharden van de eurogroep in een beleid dat door meerdere Nobelprijswinnaars economie als contraproductief werd bestempeld. De hoofdrolspelers in het boek van Kohlrausch en Trischler zijn echter economen noch Brusselse ambtenaren. Veel meer richten de auteurs zich op een elite van ingenieurs, natuurwetenschappers, architecten en stadsplanners en de netwerken en instellingen waarmee deze experts verbonden waren. Op die manier brengen ze ook “verborgen” vormen van integratie (*hidden integration*, p. 17) onder de aandacht die relatief verwaarloosd zijn in de politieke geschiedschrijving over Europa.